

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджено актуальні питання бюджетного регулювання в Україні. Здійснено аналіз виконання дохідної та видаткової частин зведеного й державного бюджетів за 2004 р. Визначено основні напрями бюджетної політики на 2006 р. як складової системи перспективного бюджетного планування.

Бюджетна система є одним із вагомих інструментів регулювання економічного розвитку. На сучасному етапі вдосконалення системи управління державними фінансами необхідним є посилення взаємозв'язку бюджетного регулювання з циклічністю економічного зростання та основними напрямками грошово-кредитної політики [1].

Процес планування і виконання дохідної та видаткової частин бюджетів є однією з основних складових системи бюджетного регулювання. Тому аналіз виконання бюджету є достатньо актуальним при визначенні основних напрямів бюджетної політики на наступні періоди, які повинні враховувати як ефективність функціонування бюджетної системи, так і ступінь впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток держави та адміністративно-територіальних одиниць [2; 3].

Загальна сума доходів **Державного бюджету України за 2004 р.** становила **70274,4** млн грн, що на **15197,5** млн грн, або на **27,6** %, перевищує відповідний показник попереднього року. Рівень виконання доходів державного бюджету за звітний період становив **107,8** % від затвердженого плану на рік порівняно з **103,4** % за 2003 р.

Питома вага доходів державного бюджету у валовому внутрішньому продукті за 2004 р. становила **20,4** % порівняно з **19,6** % запланованого показника.

Дохідна частина загального фонду державного бюджету за 2004р. становила **51978,5** млн грн. Порівняно з попереднім роком доходи загального фонду державного бюджету збільшилися на **9727,2** млн грн, або на **23** %. Рівень виконання дохідної частини загального фонду державного бюджету за звітний період становив **101,1** % плану на рік (перевиконання становить **567,9** млн грн) порівняно з, відповідно, **100,1** % за 2003 р.

Питома вага доходів загального фонду державного бюджету у валовому внутрішньому продукті за 2004 р. становила **15,1** % порівняно з **15,5** % запланованого показника.

Загальна сума доходів **зведеного бюджету України за 2004 р.** становила **90592,9** млн грн, що на **15307,1** млн грн, або на **20,3** %, більше від відповідного показника попереднього року. Рівень виконання становив **109,6** % річного розрахункового показника порівняно з **108,8** % за 2003 р.

Питома вага доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті за 2004 р. становила **26,3** % порівняно з **24,8** % запланованого показника.

Податкові надходження до зведеного бюджету України за минулий рік становили **63161,7** млн грн, що на **8840,7** млн грн, або на **16,3** %, більше від надходжень за 2003 р. Рівень виконання становив **104,6** % від річного розрахункового показника порівняно з **107,7** % за 2003 р.

Надходження **податку з доходів фізичних осіб** за 2004 р. становили **13213,3** млн грн, що на **308** млн грн, або на **2,3** %, менше від надходжень за попередній рік. Рівень виконання становив **110** % річного розрахункового показника порівняно з **113,8** % за 2003 р.

Надходження **податку на прибуток підприємств** за звітний період становили **16161,7** млн грн, що на **2924,5** млн грн, або на **22,1** %, перевищує надходження за 2003 р. Рівень виконання становив **126,7** % річного розрахункового показника порівняно з **111,7** % у попередньому році.

Надходження **плати за землю** за звітний період становили **2293,2** млн грн, що на **260,9** млн грн, або на **12,8** %, перевищує надходження за попередній рік. Рівень виконання становив **129,6** % річного розрахункового показника порівняно з **119,5** % за 2003 р.

Доходи Державного бюджету України за 2004 р. порівняно з 2003 р.

Доходи	2004 р.				Довідковий	
	Затверджено Верховною Радою України	Сума надходжень	Рівень виконання до затвердженого плану на рік, %	Сума надходжень за 2004 р. порівняно з 2003 р., %	Затверджено Верховною Радою України	надходжень
Всього доходів	65215662,8	70274366,9	107,8	127,59	53272580,8	55,5
Офіційні трансферти	1590915,7	2423880,8	152,4	102,34	2383412,4	2,2
Разом доходів	63624747,1	67850486,1	106,6	128,73	50889168,4	52,2
Податкові надходження	44352102,5	44853539,1	101,1	125,55	34397413,1	35,5
в тому числі:						
Податок з доходів фізичних осіб	752090,6	634524,6	84,4	X	X	
Податок на прибуток підприємств	12606780,0	16025284,7	127,1	122,45	11667740,0	13,3
Податок на додану вартість	19843800,0	16733541,1	84,3	132,83	13652000,0	12,2
Погашення бюджетної заборгованості за невідшкодованими сумами податку на додану вартість з простроченим терміном повернення	-1926000,0	-1926000,0	100,0	X	X	
Акцизний збір із вироблених в Україні товарів	5934651,0	6047766,8	101,9	132,80	4331804,0	4,4
Акцизний збір із увезених на територію України товарів	808139,0	612824,4	75,8	104,41	552900,0	
Ввізне мито	3660614,0	4015335,9	109,7	134,19	2582500,0	2,2
Неподаткові надходження	18238745,9	21487230,7	117,8	136,08	15667142,4	15,5
в тому числі:						
Дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств	448900,0	319208,1	71,1	142,23	310000,0	
Рентна плата	3870009,0	3479064,2	89,9	115,48	3356560,0	3,3
в тому числі:						
Рентна плата за транзит природного газу через територію України	2631265,0	2303060,5	87,5	114,63	2287290,0	2,2
Державне мито	151906,5	113630,9	74,8	170,41	66000,0	
Митні збори	766244,0	759450,2	99,1	124,54	540000,0	
Додаткові збори на виплату пенсій	2484305,1	2593689,5	104,4	140,64	1753000,0	1,7
Власні надходження бюджетних установ і організацій	5325618,2	9325271,5	175,1	159,78	4684038,9	5,5
Доходи від операцій з капіталом	671403,0	850557,4	126,7	111,44	489050,0	
Трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних фондів	168065,3	417818,2	248,6	196,44	145562,9	
Цільові фонди	194430,4	241340,7	124,1	111,71	190 000,0	
в тому числі:						
Платежі до Фонду України соціального захисту інвалідів	120000,0	145461,9	121,2	107,75	120000,0	
Збір за забруднення навколишнього природного середовища	74430,4	95878,8	128,8	118,32	70000,0	

Надходження акцизного збору з вироблених в Україні товарів за звітний рік становили **6091,6** млн грн, що на **1432,4** млн грн, або на **30,7 %**, перевищує надходження за 2003 р. Рівень виконання становив **101,6 %** річного розрахункового показника порівняно з **104,7 %** у попередньому році.

Надходження акцизного збору з увезених на територію України товарів за звітний період становили **612,8** млн грн, що на **25,9** млн грн, або на **4,4 %**, більше від надходжень за попередній рік. Рівень виконання становив **75,8 %** річного розрахункового показника порівняно з **106,2 %** у 2003 р.

Надходження ввізного мита за минулий рік становили **4015,3** млн грн, що на **1022,9** млн грн, або на **34,2 %**, перевищує надходження за 2003 р. Рівень виконання становив **109,7 %** річного розрахункового показника порівняно з **115,9 %** за попередній рік.

Неподаткові надходження зведеного бюджету становили **23635,3** млн грн, що на **5408,1** млн грн, або на **29,7 %**, більше від відповідного показника попереднього року. Доходи від операцій з капіталом за звітний період збільшилися порівняно з 2003 р. на **745,9** млн грн, або на **41,7 %**, і становили **2534** млн грн. Рівень виконання неподаткових надходжень становив **117,1 %** річного розрахункового показника, доходи від операцій з капіталом перевиконані в **2,1** рази.

Загальна сума заборгованості й сплати податків і зборів підприємств, організацій, об'єднань та населення на 1 січня 2005 р. порівняно з початком минулого року зменшилася на **5242,6** млн грн, або на **37,1 %**, і становила **8888,3** млн грн, у тому числі заборгованість за податком на додану вартість зменшилася на **2354** млн грн, або на **36,1 %**, та на 1 січня 2005 р. становила **4157,9** млн грн, заборгованість за податком на прибуток підприємств зменшилася на **1673** млн грн, або на **41 %**, та становила **2409,2** млн грн, заборгованість з акцизного збору зменшилася на **260,1** млн грн, або на **86,8 %**, і становила **39,5** млн грн, заборгованість за податком з доходів фізичних осіб зменшилася на **34,9** млн грн, або на **28,5 %**, і становила **87,3** млн грн, заборгованість із плати за землю зменшилася на **269,1** млн грн, або на **51,8 %**, і на 1 січня 2005 р. становила **250,4** млн грн, заборгованість із рентної плати за транзит природного газу через територію України збільшилася на **168,4** млн грн, або на **14,9 %**, і станом на 1 січня поточного року становила **1294,6** млн грн.

Видатки Державного бюджету України за 2004 р. становили **79381,3** млн грн, що на

23624,2 млн грн, або на **42,4 %**, більше від відповідного показника минулого року.

Видатки загального фонду становили **61576,6** млн грн, що на **18006,9** млн грн, або на **41,3 %**, більше від відповідного показника 2003 р.

Дотації вирівнювання за 2004 р. перераховано у сумі **7356,4** млн грн, що становить **100 %** річних планових показників. Бюджети областей отримали додаткову дотацію на зменшення фактичних диспропорцій між місцевими бюджетами через нерівномірність мережі бюджетних установ - **294,3** млн грн, або **100 %** плану звітного періоду.

Стовідсотково перераховано субвенції на надання пільг та субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло- та водопостачання і водовідведення, квартирної плати (**2243,3** млн грн), на виплату допомог сім'ям та інвалідам (**1794,6** млн грн), на надання пільг і субсидій населенню для придбання твердого й рідкого пального побутового палива і скрапленого газу (**632,6** млн грн), субвенцію на надання пільг із послуг зв'язку та інших послуг (**776,5** млн грн), на будівництво та придбання житла військовослужбовцям (**141,9** млн грн).

Видатки зведеного бюджету України за 2004 р. становили **101282,6** млн грн, що на **25852,5** млн грн, або на **34,3 %**, більше від відповідного показника 2003 р. Видатки загального фонду становили **76440,6** млн грн, що на **17995,5** млн грн, або на **30,8 %**, більше від відповідного показника 2003 р.

У 2004 р. мав місце **дефіцит** державного бюджету у сумі **10169,6** млн грн (**2,9 %** ВВП), у тому числі по загальному фонду - **10419,6** млн грн (**3 %** ВВП).

За 2004 р. до загального фонду державного бюджету від **державних запозичень** надійшло **9985,2** млн грн (**100 %** плану на рік), у тому числі від внутрішніх запозичень - **4129,9** млн грн (**91,9 %**), зовнішніх запозичень - **5855,3** млн грн (**106,6 %**).

Від **приватизації державного майна** до загального фонду державного бюджету надійшло **9414,9** млн грн, або **103,1 %** плану звітного періоду.

Державний борг України на 31 грудня 2004 р. становив **85397** млн грн (**16096,2** млн дол. США) і збільшився порівняно з початком року на **7863,6** млн грн. При цьому державний борг у % до прогнозованого валового внутрішнього продукту на 2004 р. становив **25,5** порівняно з **29 %** станом на початок року.

Виходячи з бюджетного процесу за останні роки, необхідно зазначити, що метою бюджетної

Доходи зведеного бюджету України за 2004 р. порівняно з 2003 р.

Доходи	2004 р.				Довідково	
	Враховано в розрахунках при затвердженні Державного бюджету	Сума надходжень	Рівень виконання до річного розрахункового показника, %	Сума надходжень за 2004 р. порівняно з 2003 р., %	Враховано в розрахунках при затвердженні Державного бюджету	над
Всього доходів	82624407,7	90592931,1	109,6	120,33	69175669,8	752
Податкові надходження	60383241,4	63161713,7	104,6	116,27	50438813,3	543
в тому числі:						
Податок з доходів фізичних осіб	12015690,6	13213280,6	110,0	97,72	11883100,0	135
Податок на прибуток підприємств	12756780,0	16161733,9	126,7	122,09	11856000,0	132
Плата за землю	1770000,0	2293237,1	129,6	112,84	1700000,0	20
Податок на додану вартість	19843800,0	16733541,1	84,3	132,83	13652000,0	125
Погашення бюджетної заборгованості за невішкодованими сумами податку на додану вартість з простроченим терміном повернення	-1926000,0	-1926000,0	100,0	x	x	
Акцизний збір із вироблених в Україні товарів	5994651,0	6091550,9	101,6	130,74	4450384,0	46
Акцизний збір із увезених на територію України товарів	808139,0	612824,4	75,8	104,41	552900,0	5
Ввізне мито	3660614,0	4015335,9	109,7	134,19	2582500,0	29
Неподаткові надходження	20177069,9	23635323,1	117,1	129,67	17393910,1	182
в тому числі:						
Дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств	448900,0	337858,6	75,3	140,67	310000,0	2
Рентна плата	3870009,0	3479064,2	89,9	115,48	3356560,0	30
в тому числі:						
Рентна плата за транзит природного газу через територію України	2631265,0	2303060,5	87,5	114,63	2287290,0	20
Державне мито	349906,5	331783,2	94,8	126,12	260250,0	2
Митні збори	766244,0	759 450,2	99,1	124,54	540000,0	6
Додаткові збори на виплату пенсій	2484305,1	2593689,5	104,4	140,64	1753000,0	18
Власні надходження бюджетних установ	6825618,2	11579374,6	169,6	149,39	5984038,9	77
Доходи від операцій з капіталом	1227929,8	2534038,2	206,4	141,71	744050,0	17
Трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних фондів	168065,3	417818,1	248,6	196,44	145562,9	2
Цільові фонди	668101,3	844038,0	126,3	114,56	453333,5	7
в тому числі:						
Платежі до Фонду України соціального захисту інвалідів	120000,0	145461,9	121,2	107,75	120000,0	1
Збір за забруднення навколишнього природного середовища	248101,3	319298,3	128,7	118,53	233333,5	2

політики на 2006 р. має бути забезпечення державними фінансовими ресурсами досягнення стратегічних завдань та цілей – підвищення життєвого рівня, добробуту громадян та зменшення рівня диференціації доходів населення, забезпечення сталого економічного зростання в країні та її регіонах на засадах інвестиційно-інноваційного розвитку і структурно-інституціональних ринкових перетворень із підвищенням ролі місцевого самоврядування. Бюджетна політика, враховуючи посилення ендогенної складової економічного розвитку, проводитиметься в напрямі підвищення ефективності державного управління фінансовими ресурсами, рівня збалансованості й прозорості бюджету, посилення контролю за цільовим та раціональним використанням бюджетних коштів.

Для досягнення зазначеної мети необхідно:

- удосконалити методологію середньо- та довгострокового бюджетного прогнозування на підставі наукових підходів та принципів, спираючись на національні пріоритети стратегії економічного і соціального розвитку держави та засади грошово-кредитної політики; забезпечити поступовий перехід до перспективного бюджетного планування видатків за головними розпорядниками бюджетних коштів;

- забезпечити збільшення державного фінансування інвестицій, які сприятимуть оновленню виробничо-технічного потенціалу держави;

- підвищити інноваційну складову місцевих бюджетів з метою зміцнення економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць;

- забезпечити державне стимулювання подальшого випереджаючого (порівняно з темпами ВВП) зростання доходів населення, насамперед заробітної плати, з метою підвищення в структурі населення середнього класу, посилення стимулюючої функції заробітної плати та її впливу на розвиток внутрішнього ринку, що сприятиме подоланню розриву обсягів ВВП на одну особу між Україною та державами - членами ЄС;

- продовжити впорядкування оплати праці працівників бюджетної сфери із забезпеченням її конкурентоспроможності на ринку праці;

- сприяти продовженню пенсійної реформи з поступовим наближенням рівня мінімальної пенсії до прожиткового мінімуму та з відновленням диференціації пенсійних виплат;

- продовжити практику подальшого збільшення розмірів соціальних виплат та допомог ветеранам війни, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, сім'ям з дітьми та іншим категоріям малозабезпечених та соціально незахищених громадян (верств насе-

лення) із подальшим наближенням розмірів соціальних виплат до рівня прожиткового мінімуму;

- стимулювати послідовне реформування системи освіти з визначенням пріоритетів для сільського населення з метою відновлення кількісних та підвищення якісних параметрів цих послуг;

- сприяти проведенню реформ у галузі охорони здоров'я, запровадити обов'язкове медичне страхування з багаторівневою системою фінансування, що надасть можливість створити конкурентні умови в наданні послуг та підвищити якість медичного обслуговування;

- посилити адресну підтримку малозабезпечених та соціально незахищених громадян з поступовою відмовою від існуючої системи пільг, субсидій та компенсацій;

- забезпечити державну підтримку спорудження за рахунок бюджетних коштів житла для малозабезпечених та соціально незахищених громадян і надання пільговим категоріям громадян кредиту на придбання житла, включаючи іпотечне кредитування;

- продовжити практику поступового збільшення обсягу державних видатків на наукові та науково-технічні дослідження, визначивши пріоритетними фундаментальні дослідження, що сприятиме створенню власних високих технологій і є важливим чинником розвитку науково-технічного потенціалу;

- забезпечити фінансовими ресурсами подальше реформування Збройних сил України, а також інших військових формувань та правоохоронних органів із підвищенням соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей;

- сприяти поліпшенню умов розвитку культури, відновленню та збереженню історико-культурної спадщини;

- забезпечити підвищення рівня захисту населення від природних і техногенних аварій та катастроф, здійснення заходів з охорони навколишнього природного середовища;

- удосконалити процес формування й виконання державного бюджету на основі програмно-цільового методу з підвищенням відповідальності головних розпорядників коштів державного бюджету за використання бюджетних коштів, продовжити реалізацію принципу поступового переходу від утримання бюджетних установ до виділення їм коштів на договірних і конкурентних засадах, виходячи з обсягів державного замовлення на відповідні цілі;

- оптимізувати бюджетні та державні цільові програми, виходячи з потреби у забезпеченні фінансовими ресурсами основних цілей і завдань

діяльності головного розпорядника бюджетних коштів;

- підвищити якість казначейського обслуговування бюджетів усіх рівнів у частині чіткого розмежування повноважень між учасниками бюджетного процесу; покращити взаємодію Державного казначейства України і Національного банку України з метою ефективного управління бюджетними коштами;

- вжити заходів з підвищення ефективності системи контролю за дотриманням бюджетного законодавства, зі зміцнення фінансово-бюджетної дисципліни, посилити контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів шляхом удосконалення механізму застосування паспортів бюджетних програм;

- здійснити заходи щодо забезпечення цільового використання позабюджетних державних цільових фондів;

- формувати податкову політику на засадах економічної ефективності, справедливості, доступності, прозорості; надалі проводити податкову реформу, яка базується на оптимальному поєднанні фіскальної та стимулювальної функції податків;

- продовжити вдосконалення міжбюджетних відносин, виходячи з динаміки фінансово-бюджетних та соціально-економічних показників розвитку адміністративно-територіальних одиниць;

- забезпечити подальше вдосконалення порядку планування міжбюджетних трансфертів з метою заохочення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до нарощування дохідної бази;

- проводити виважену боргову політику шляхом:

- своєчасного погашення та обслуговування державного боргу;

- забезпечення поступового зменшення частки витрат із державного бюджету на обслуговування та погашення державного боргу;

- підвищення ефективності управління державним боргом.

Бюджетна політика і політика у сфері державного боргу та державних запозичень на 2006 р. має бути направлена на підвищення ефективності управління державним боргом з метою недопу-

щення зростання боргового навантаження на бюджет та поліпшення структури боргу.

Висновки

Створення умов для формування сприятливого інституціонального середовища оподаткування, стимулювання економічного і соціального розвитку, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках та для детінізації економіки потребує здійснення заходів, спрямованих на подальше реформування податкової системи. Зміни у податковому законодавстві не повинні призвести до зменшення реального обсягу ресурсів бюджету. Частка перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет для створення цих умов передбачається на рівні, не нижчому, ніж прогнозований на 2005 р. показник.

Подальше проведення реформи податкової системи ґрунтуватиметься на зменшенні податкового навантаження на економіку, вдосконаленні системи адміністрування податків, оптимізації (уніфікації) механізму оподаткування, врегулюванні податкової заборгованості.

Дефіцит Державного бюджету України на 2006 р. не повинен перевищувати 2 % валового внутрішнього продукту.

Граничний обсяг державного боргу на кінець 2006 р. визначатиметься граничним його розміром, затвердженим Законом України «Про Державний бюджет України на 2005 р.» (з урахуванням змін), збільшеним на обсяг запланованих державних запозичень та зменшеним на обсяг погашення державного боргу в 2006 р. На 31 грудня 2006 р. цей показник не повинен перевищувати 28 % валового внутрішнього продукту.

Зменшення частки бюджетних ресурсів, яка спрямовується на обслуговування та погашення державного боргу, забезпечуватиметься шляхом утримання обсягу державного боргу та пов'язаних з ним платежів у економічно безпечних межах та дієвого підвищення ефективності управління державним боргом.

Основні напрями бюджетної політики на 2006 р. мають бути невід'ємною частиною економічної та соціальної політики на 2006-й і наступні роки, а також складовою бюджетної стратегії на середньострокову та довгострокову перспективу.

1. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України.- К.: Центр навчальної літератури, 2003.- 608 с.
2. Ряскова М. В. Бюджетная политика как инструмент государственного регулирования.- М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002.- 145 с.

3. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку.- К.: НІОС, 2003.- 488 с.

I. Chugunov

THE ACTUAL QUESTIONS OF BUDGETARY
ADJUSTMENT IN UKRAINE

It carries out the analysis of implementation of profitable, expense parts of consolidated and state budgets per the 2004 year. Basic directions of fiscal policy on the 2006 year are definite, how component system of the perspective budgetary planning.